

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV - 2017.

NAGYKARÁCSONY

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés 3

2. Nagykarácsony bemutatása 5

3. Örökségünk 9

4. Településrészek 19

5. Építészeti útmutató 21

Ajánlások, jó példák

Telepítés, utcakép 22

Tetők, magasság 24

Színek, nyílások 25

Tornácok 26

Homlokzatképzés, anyaghasználat 27

Részletek 28

Kerítések 29

Kertek 30

Utcák, parkok 31

Sajátos építményfajták 32

A gazdálkodás építményei 33

BEVEZETÉS

2017-ben Magyarország valamennyi települése elkészíti Településképi Arculati Kézikönyvét.

A kézikönyv alapján rendeletet hoz a helyi önkormányzat és ettől kezdve két helyen kell tájékozódnia az építkezőknek és tervezőknek mielőtt tervezésbe, építésbe fognak.

- Egyik a Helyi Építési Szabályzat, melyet már régen alkalmazunk, de ebben ezen túl településképi előírásokat nem fogunk találni.
- Másik a Településképi Rendelet, mely a helyi formai, illeszkedési szabályokról szól.

A rendelet megalapozása érdekében készülnek országsszerte a Településképi Arculati Kézikönyvek - ez, amit Ön most kezében tart.

Kiknek és miért készítette el ezt az albumot az Önkormányzat?

Minden érdeklődőnek, első sorban a falu lakosságának és különösen azoknak, akik építkezni, átalakítani, felújítani akarnak Nagykarácsonyban.

Aki tervezésbe fogott vagy csak álmodozni kezdett eddig is tudta, hogy az országos és a helyi szabályozás szerint kell az építkezést megvalósítania.

Arra vonatkozóan viszont nem biztos, hogy volt elképzelésünk, mi módon illeszkedjünk ahhoz a környezethez, melyben tervünket megvalósítani szeretnénk?

Mit és miért csináltak példamutatóan elődeink? Vagy esetleg rosszul? Mit tanulhatunk a múltból?

A Településképi Arculati Kézikönyv ezekre a kérdésekre kíván válaszolni. Részletelesen kifejtteni otthonunk, Nagykarácsony képének - utcáinak, tájainak - értékeit, bemutatni kulturális örökségünk látható kincseit.

Ha felmerül valakiben, hogy ami régi az a múlthoz tartozik, mai ember a jövőnek épít, gondoljon a következőkre. Egyrészt a múltunk tisztelete mellett létrehozhatunk sosem volt megoldásokat is, másrészt az emberi fejlődés évezredes folyamata mindig felhasználta az elődök tapasztalatait még azután is, hogy egy-egy forradalmi viharban megpróbálta végképp eltörölni a múltat.

Kézikönyvünk ráirányítja a figyelmet olyan értékes, szép, hasznos megoldásokra, részletekre, melyekre esetleg nem mindenki figyelt még fel vagy nem tekintette fontosnak azokat.

Reméljük, hogy a kézikönyv alapján rendszerezve tudatosul bennünk mindaz a környezeti érték, mely hozzátartozik a nagykarácsonyiság tudatához. Első célunk ezzel teljesül.

Ennek következményeként várjuk el, hogy tudatos alakítói legyünk a falunak. Legyen az egy ablakcsere, kerítés javítás vagy egy új épület létrehozása, gondoljuk át, mitől lesz az harmonikusan illeszkedő a település szövetébe. Amellett, hogy a műszaki szabályoknak és a személyes igényünknek megfelelel.

Gondoljunk arra, hogy az épület belseje, költségvetése, az időjárásnak való ellenállása a miénk, de a látványa mindannyiunké!

Jól látszik ez minden hagyományos faluképben, nem csak Magyarországon: a hasonló - nem ugyanolyan! - megoldások sorozatából és változásából kerekedik ki a település ritmusa. A belterület utcáin és a külterületi tájban egyaránt. Ettől mondjuk, hogy, de szép! Akkor is, amikor egy-egy jó új épület megjelenik közöttük. Ilyenkor kapcsolódás, párbeszéd, reakció indul meg a régi és az új között, nem idegenség, nem kivagyiság lesz az eredmény.

A kézikönyv ötleteket és válaszokat kíván adni forgatójának arra, hogy mit tegyen, mire figyeljen akár kis horderejű építkezés esetében is. Útmutatást természetesen az építkezőkön kívül a tervezőknek is.

A kézikönyvet évente felülvizsgáljuk a tapasztalatok beépítése céljából, az Ön észrevételeit, kérdéseit is szívesen várjuk a Nagykarácsonyi Közös Önkormányzati Hivatalban.

NAGYKARÁCSONY BEMUTATÁSA

Nagykarácsony közel 1400 lelkes település a Mezőföld szívében. Múltját alapvetően meghatározta földrajzi környezete: a Mezőföld füves pusztasága, a kiváló termékenységű szántóföldek.

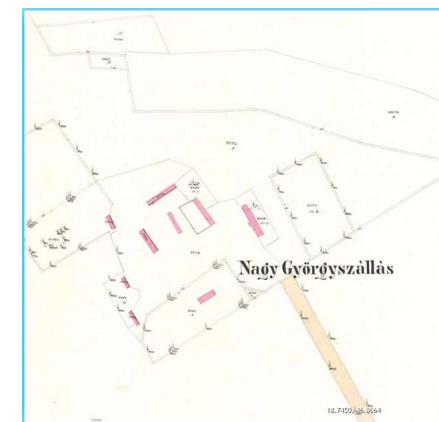
A tatárjárás idején betelepített kunok 7 széke közül az Előszállás - Perkáta térségében lévő volt a Hantos szék. A kun székek nem voltak részei a vármegye rendszernek, ebben az időszakban már a szállások elnevezésével találkozunk: Karácsonyszállás (1407), Előszállás, Újszállás, Jakabszállás¹ A török megszállás időszakában nem a hadiesemények, hanem az adók terhelték elsősorban a lakosságot, de a megszállás végére (1689) Karácson Szállás elhagyott faluvá vált.²

Az 1700-as évek második felétől a Hantos szék területét a cisztercita rend, a Zirci Apátság birtokolta. A rend működése során részben az oktatásra, részben a földművelésre fordított gondot. Az uradalmi központ Előszálláson volt, de a fejlesztéseket - egyházi elnevezés szerint - valamennyi kerületben, azaz a falvakban és pusztákon is folytatták. Ebben az időszakban (18. század közepe) helyezték a gazdálkodás súlypontját az állattenyésztésről a földművelésre³

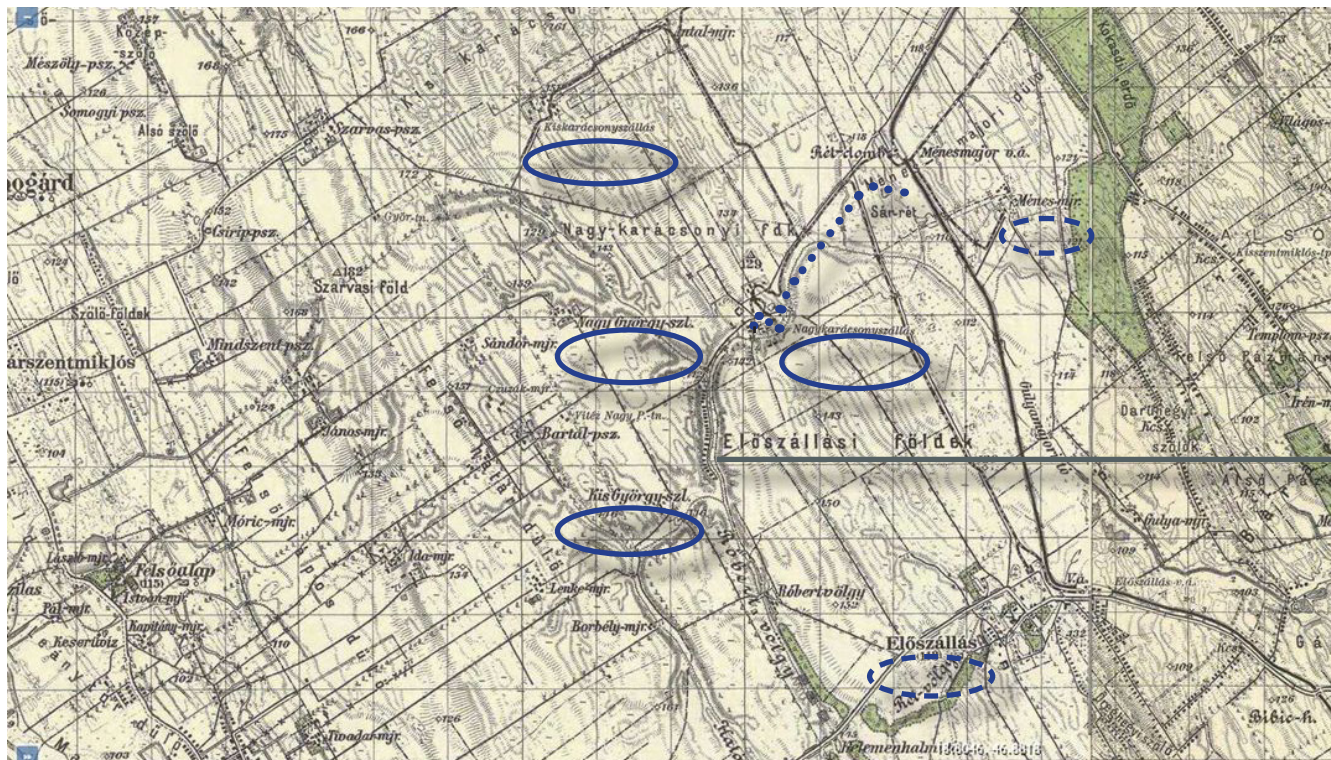
Az apátsági uradalomban Előszállás és Herczegfalva (Mezőfalva) játszotta a főszerepet. Közigazgatásilag „Karácsonyszállás pusztá” Herczegfalvához tartozott.

Egyházilag - Nagy-Karácsonyszállás, Nagy-Karácsonyszállási szőlők, Kis-Karácsonyszállás - az előszállási plébániához tartozott⁴

A fenti XIX. századi kataszteri térkép részletén jól látszik, mit is jelentett a „puszta”, mint lakott hely. Úthálózatához elszórtan kapcsolódó gazdasági épületek, melyek az állatok és a termény tárolására szolgáltak. Itt épültek a később cselédszállásnak nevezett, külsőre istállóra emlékeztető nagy épületek is, de a földművelő lakosság, jobbagyság a Szőlőhegyen építette fel a házaikat. A jobb oldali kataszteri térképészlet Nagy Györgyszállást mutatja, melynek mára nyoma sem maradt.

6 | Nagykarcsony bemutatása

Nagykarcsony környéke az 1841-ben készült katonai felmérés térképén.

- Szállások,
- Puszták,
- Majorok,
- Tanyák.

A terület a második világháború utáni időszakig őrizte extenzív települési jellegét. Csak a Szőlőhegyen látszik a folyamatos beépítés, a többi megnevezés szörvány települési karaktereket jelöl.

A térképen látható a Ménesmajor vasútállomásra kiépített kisvasút nyomvonala, amely a települési struktúrával együtt jól mutatja a település intenzív mezőgazdálkodási jellegét.

A térképen jól kirajzolódnak a Mezőföld értékes táji-természeti kincsei közé tartozó löszvölgyek, melyek évszázadokon keresztül megadják a tájegység karakterét.

Összefoglalóan azt mondhatjuk el falunk összképéről, vizuális megjelenéséről, hogy azt a természet, a táj, az abban élő, dolgozó ember nyoma, alkotásai határozzák meg.

Első épületei is a mezőgazdálkodáshoz kapcsolódnak, egyszerű, szép arányú tömegek, melyek pontszerűen, stabilitást tükrözve jelennek meg a tájban. Napjainkra a kialakult belterület a hagyományos utcás faluképet mutatja, de ennek formai elemei, az épületek zárt tömege, magastetős kialakítása őrzik a pusztai építkezések szellemét.

8 | Nagykarcsony bemutatása

A településfejlődésben különleges pályát futott be a már többször említett Szőlőhegy, melyet az itt mellékelt XIX. századi kataszteri térkép és az alatta lévő, házsort ábrázoló fénykép illusztrálnak.

A Nagykarcsonyi ér mellett lévő egyutcás falu szalagtelkekkel, oromfalas fésűs beépítéssel a magyar falusi hagyomány mintapéldája. A szállások, majorok sziget-világában itt egy igazi utcás falukép jött létre. 1928-ban iskola épül a Szőlőhegyen, melynek mára nincs nyoma, ahogyan az egykori kálváriának sincs.

Az 1937-es összeírás szerint Szőlőhegyen annyian laktak (418 fő), mint Nagykarcsonyban (294 fő) és Kiskarcsonyban (186 fő) együtt.

A II. világháború után változik meg gyökeresen Nagykarcsony településképe. 1946-tól Heves megyéből sok betelepülő család érkezik, akiknek ott föld nem jutott, miközben a Mezőföldön maradt felosztható földterület.

Az 1947-es testületi ülésen Előszállás képviselői (Nagykarcsony területe még oda tartozik) házhelyek kijelölését és szabályzatot fogadnak el.

Létre jönnek a hagyományos falusi utcák fésűs beépítéssel, hagyományos falusi házakkal.

Ugyanakkor a Szőlőhegy szerepe lassan csökken, a rendszerváltozás idejére egészen a zártkerti státuszig, leromló, de fekvésében nagy értékű épületállománnyal.

ÖRÖKSÉGÜNK

Településünk nem történelmi személyiségek, kastélyok, gazdag polgárházak emlékét őrzi, hanem a tájjal, a természettel együtt élő, munkáját végző ember mindennapjainak emlékeire büszke. A gazdálkodás, a lakás, a vallás, a tanulás, az elmúlás és a mindennek alapot és hátteret adó mezőföldi táj - ezekben találja meg Nagykarácsony örökségi értékeit.

Az említett szállások nagyméretű, egyszerű, nemes vonalú épületeit látjuk a Belmajorban és Kiskarácsonyszállás majorságában is. A falu területéhez kötődő további szállások, puszták (Nagy Györgyszállás, Kis Györgyszállás) már elpusztultak. A megmaradt gazdasági épületek sincsenek jó állapotban, de ha egy mód van rá - bármilyen funkcióváltást is üdvözölve - meg szeretnénk tartani ezeket. Gondosan, tégladíszítéssel gazdagítva építették meg ezeket a házakat, szerkezetük, alapozásuk kiállta az idő próbáját.

Kossuth Lajos utca

Annak ellenére, hogy Nagykarácsony környékére a szállások, puszták, majorok, tanyák voltak jellemzők, első sorban a Szőlőhegyen, de a központi faluban is látunk olyan értékes utcaképeket, amely a magyar falu legszebb beépítési hagyományait mutatja.

A Szőlőhegy dombra felnyúló szalagtelkein oldalhatárra épült nyeregtetős házak sora mai szemmel is gyönyörű látvány akár az útról, akár magasabbról tekintünk rá.

Vonzereje a tornácos házak ritmusán kívül fekvésében rejlik: mögötte, nyugaton a domboldal, előtte, keleten, az út túloldalán a Nagykarácsonyi vízfolyás.

A központi falu utcáinak kiépülése 1947-ben kezdődött a Heves megyéből érkezett telepesek elhelyezésével. Itt is követték az oromfalas, előkertes, fésűs beépítést.

Dózsa György utca

A magastetők ritmusa a településképben nem csak az utcavonalon dominál, hanem a hátsókertekben is, ahol a funkciók szerint csökkenő épületméretekből következő csökkenő magasságú tetőgerincek rajzolják ki a faluképet.

1

Nagykarácsony belterületén néhány jelentős épület maradt fenn, melyek egykor a település életében fontos szerepet játszottak. Formai és funkcionális egységében, méretében első helyen az 1896-ban épült magtár áll. Távlati felhasználását meg lehet és kell oldani, nem lehet ilyen jelentős és jó állapotban lévő építmény elveszzen a települési közösség számára.

A templom mellett álló tekintélyes méretű tornácos épület iskola volt, ma jó állapotban lévő lakóház.

2

A valamikori intéző-lak ma vadászház szép tömegű romantikus, de egyszerű épülete ma részben az óvodának ad otthont, részben a vadászársaság székhelye. Fenntartása, megőrzése biztosított.

A Szőlőhegyen az egykori szatócsbolt gazdátlansága az elmúlás veszélyét rejti magában, pedig jó arányú, jó állapotú épülete könnyen hasznosítható lenne.

Minden falu kulturális örökségének egyik legfontosabb emléke a templom. Nagykarcsonyban - az előszállási plébániához való tartozás időszaka után - 1936-ban épül katolikus templom. Egyszerű, szép épület. Belsejében a szoborábrázolások a cisztercita kötődést és a nemzeti karaktert egyszerre mutatják fel. Szt. Bernát és Szt. Róbert szobrai mellett a főoltár képen Szűz Mária és Szt. István látható, tőle jobbra és balra Szt. László és Szt. Imre alakja van megmintázva. A főhomlokzaton az építető Zirci Apátság címere látható.

3

1989 óta a nagykarcsonyi hagyományok, kulturális örökségünk része a karácsonyi ünnepi bélyegzés, a Mikulás ünnepek megrendezése. A posta jó arányú, a helyi elemeket (tornác, nyeregtető) korszerűen és funkcionálisan alkalmazó épülete valamint a Mikulásház mutatnak erre jó példát.

4

Kereszt és harangláb a Szőlőhegyen (Kossuth Lajos utca)

Sóhordó út

Templom kert

A kőkeresztek és temető sírjelei a település múltjának őrei.

Évszámaik és felirataik beszédesek.

JEL értékük mára is megmaradt, a hagyományokra emlékezve tudunk rájuk hivatkozni egy-egy találkozási helyként, referencia pontként.

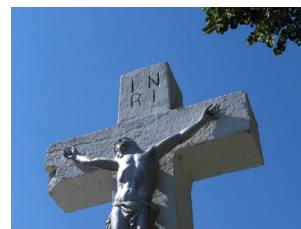
Kőkeresztek és síremlékek a temetőben

A köztéri emlékek, emlékművek - melyeknek a kőkeresztek a legrégebbi csoportját képezik - kulturális örökségünkre emlékeztetnek.

Ezeket mind esztétikai, mind történeti értékük miatt becsben tartjuk és őrizzük utódaink számára.

5

6

Szóltunk a jelentősebb egyedi épületekről, de a falu általános karakterét a lakóházak (és környezetük: kert, melléképítmények) együttese alakítja.

Az oldalhatáros, előkertes, oromfalas, nyeregtetős beépítést - leegyszerűsítve fésűs beépítést - már említettük az előző fejezetekben.

A tiszta nyeregtetőt néha kontyolják vagy csonka konttyal képezik ki.

Emeljük még ki a tornácot, mely napjainkra már a legtöbb portán beüvegezésre került. A tornác utcai nyílása sosem bejárat, hanem félköríves ablak, mely az oromzat felső részén szemező két kis padlásablakkal a homlokzatok elmaradhatatlan tartozéka.

Az utcai homlokzatot az anyagi lehetőségek függvényében - finom díszítéssel kirakott - téglalaborokkal látták el.

A klasszikus XIX. századi oromfalas falusi háztípus mellett sok úgynevezett „sátortetős” épület is épült Nagykarácsonyban, mára ezek is örökségünk részévé váltak. Az 1950-es, 60-as években alakult ki ez a háztípus, nevezik - a korszakra és a négyzetes alaprajzra utalva - Kádár kockának, kockaháznak is. Valójában kontyolt nyeregtetős épületről van szó, mely inkább az utca és a hátsókert felé fordul és nem az oldalkert felé. Legnagyobb hiánya a tornác eltűnése, de látható, hogy anyaghasználatában, díszítésében megegyezik a nyeregtetős, tornácos lakóházakkal.

A fényképsorozat összképet ad Nagykarácsony feljebb bemutatott lakóház típusáról, azt is bemutatva mennyi változatra nyílik lehetőség az azonos formavilágon és funkcionális elrendezésen belül.

A deszkaoromzat részben funkcionális, mert olcsó padlás lezárást biztosít, részben árnyékhatásával és faragott díszítési lehetőségével a ház szépségét emeli.

Az építészeti gondolat kivételes esetekben a tipikustól eltérő homlokzati formálásokat hozott létre. Az utcai homlokzat sarkain alkalmazott oszlopszerű kis kiemelés néhány házon megfigyelhető. Jelen példa esetében a padlás jobb kihasználásáról (térdfal szellőzőkkel) is szó lehet.

A tornácós háztípus legigényesebb példája a Kosuth Lajos utcában a Szőlőhegyen.

Országos védelem - műemléki védelem - alatt lévő emlék nincs a településen. Régészeti terület azonban sok található itt - 29 darab - igazolva a Mezőföld mindig is kedvező lakóhely mivoltát.

Örökségi értékeink felsorolása a természeti, táji környezet bemutatásával zárul. Ez az, ami - emberi mértékkel mérve - örök és életünk alapját, hátterét és színterét nyújtja. Nagykarcsonyban, ahol a mezőgazdálkodásban találjuk a település hagyományait, ez különösen igaz.

A Mezőföld természetvédelmi oltalom alatt álló löszvölgyekkel tagolt, enyhén hullámzó síksága vesz körül bennünket. A táj ritmikáját a fás, bokros domboldalak, az aljukon kéklő vízfolyások határozzák meg.

A falu külterületein a földművelés mellett az állattartás is hangsúlyosan jelenik meg, és amikor a korábban már bemutatott emberkéz alkotta építményeket is hozzá vesszük az összképhez látjuk azt a természetesen együtt élő közeget, mely Nagykarácsonyt jellemzi.

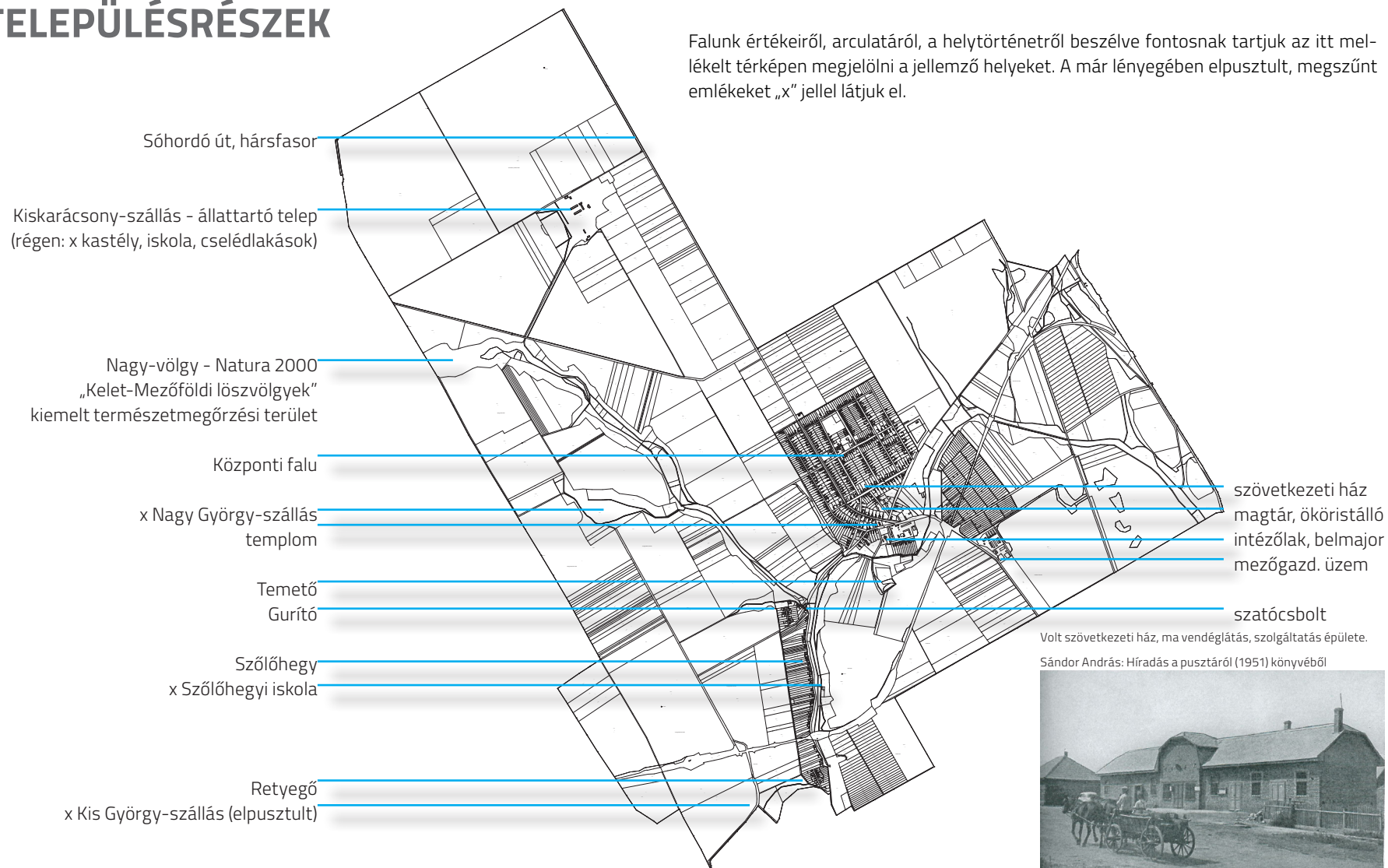
A település nemzetközi (Natura 2000) és országos védettségű (ökológiai hálózat) területeit olyan helyi értékek egészítik ki, mint a löszfalba települő parti fecske és gyurgyalag fészkek.

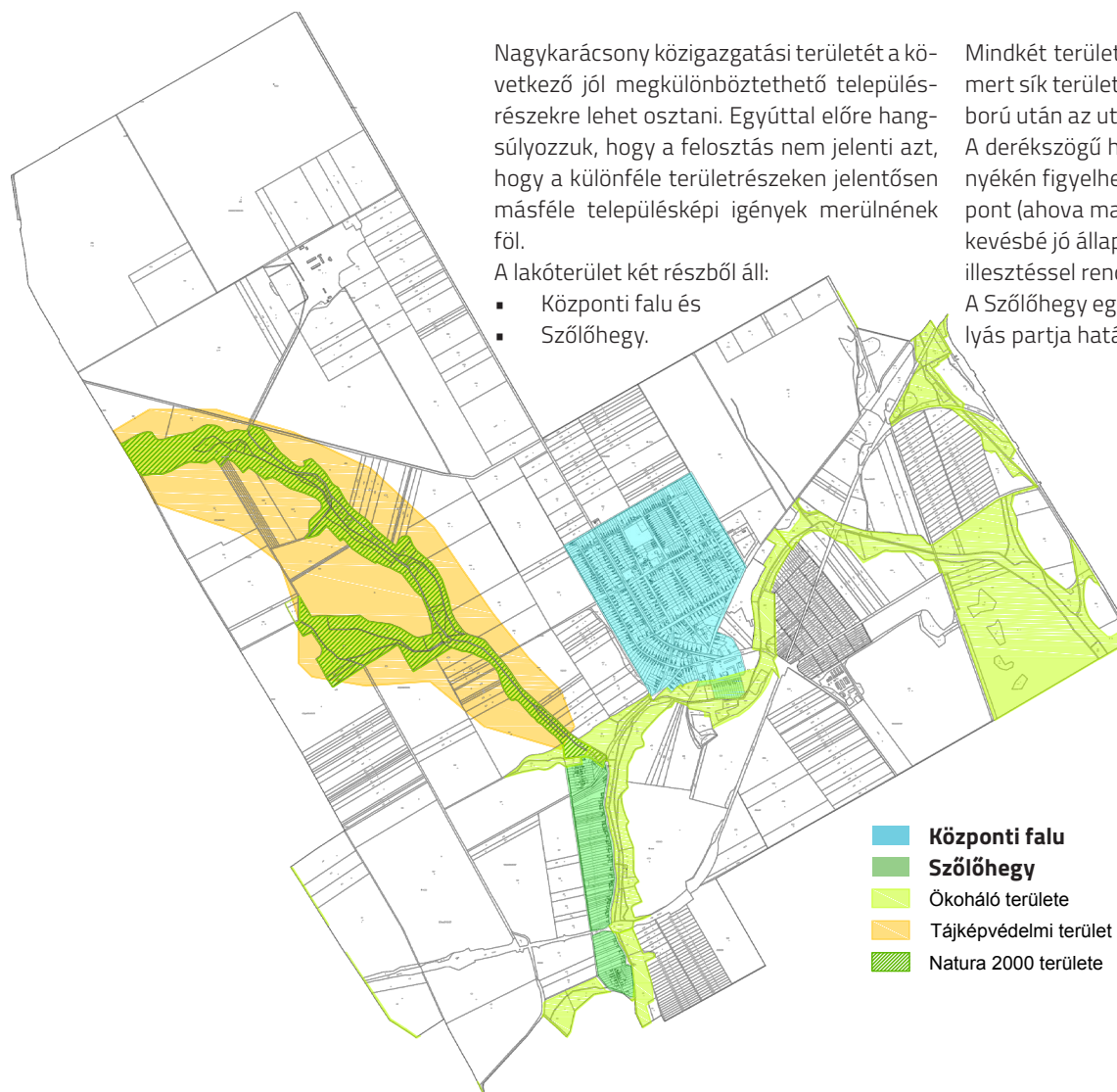

A természeti adottságokat szépen kiegészítő emberi munkát példázza az 1992-ben kiépített régi Sóhordó út mellé 1996-ban telepített millenniumi hársfasor. Helyi védelmi szintjéről gondoskodni kívánunk.

TELEPÜLÉSRÉSZEK

Falunk értékeiről, arculatáról, a helytörténetről beszélve fontosnak tartjuk az itt mel-
lélt térképen megjelölni a jellemző helyeket. A már lényegében elpusztult, megszűnt
emlékeket „x” jellel látjuk el.

Nagykarácsony közigazgatási területét a következő jól megkülönböztethető településrészekre lehet osztani. Egyúttal előre hangsúlyozzuk, hogy a felosztás nem jelenti azt, hogy a különféle területrészekben jelentősen másféle településképi igények merülnének föl.

A lakóterület két részből áll:

- Központi falu és
- Szőlőhegy.

Mindkét terület szabályosan rendezett, de a központra ez fokozottan jellemző, mert sík területen tervszerűen és nagyjából egyszerre alakították ki a II. világháború után az utcákat és telkeket.

A derékszögű hálótól eltérés a központ déli részén, a templom és a magtár környékén figyelhető meg, ahol már évszázadok óta épült, alakult a gazdasági központ (ahova ma is csatlakozik a TSZ udvar). A központi terület lakóépületei többé kevésbé jó állapotban vannak, építési lehetőség a hagyományos lakóházak közbeillesztéssel rendelkezésre áll.

A Szőlőhegy együtcs, egyenletesen beépített területét a Nagykarácsonyi vízfolyás partja határozza meg enyhén hajló vonalvezetéssel, az épületek mögött és azokkal szemben védőn emelkedő domboldalakkal. A falurész - városrendezési szóhasználat - barnamezős, rehabilitációra érdemes terület. Épületállománya rosszabb, de karakteresebb, fekvése, táji kapcsolata jobb, mint a központé.

A külterületen az alábbi területegységeket különböztetjük meg:

- Nagy völgy / Ökoháló magterület / Natura 2000 terület / Tájképvédelmi terület
- Nagykarácsonyi víz / Ökoháló magterület és folyosó
- Általános mezőgazdasági területek
- Majorok / mezőgazdasági üzemek

Az első két csoport természetvédelmi besorolásban van, építési tevékenység nem cél és nem is várható ezeken a területeken, legfeljebb állattartó, terménytároló színek szüksége merülhet föl.

Hasonló helyzetben vannak a védelem alatt nem álló szántók és legelők. A kisparcellás szőlőterületen kisléptékű prësház, tároló épületek illeszkednek a tájba.

A gazdasági központok közül a kiskarácsonyi majorság őrzi patinás múltját, amihez az új építkezések is illeszkednek. A szocializmusból ránk maradt mezőgazdasági üzem épületei nem töreksenek a meglévő hagyományok folytatására, de további fejlesztések esetében lehetőség van ott is kedvező fordulatra.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ AJÁNLÁSOK, JÓ PÉLDÁK

Nagykarácsony településszerkezeti, táji és épített értékei megőrzése és további gazdagodása céljából a következő ajánlásokat tesszük.

A település szerkezetében megkülönböztethető

1. beépített
2. nem beépített és a kettő közti átmenetet jelentő
3. tanya jellegű külterületi beépítések rendszerét fenn kell tartani.

Az 1. csoportba tartozik a központi belterület és a Szőlőhegyi szalagtelkes utcacsor.

A 2. csoportba tartoznak a természetvédelmi besorolású mezőföldi löszvölgyek és a művelt általános mezőgazdasági területek.

A 3. csoportba tartoznak a beépítetlen területben szigetszerűen elhelyezkedő mezőgazdasági majorok, mint amilyen a történelmi Kiskarácsony szállás vagy az új kialakítású mezőgazdasági üzem.

A szerkezeti rendszer fenntartása érdekében a második két csoportban csak minimális, a táji megjelenést tiszteletben tartó beépítések engedhetők meg. Ilyenek lehetnek

- a korábban tervezett Mikulásfalva projekt néhány százalékos beépítése a Szőlőhegy és a központi falu közötti domboldalon,
- a meglévő majorok gazdasági épületei,
- további gazdálkodást és a gazdálkodó helyben lakását biztosító, a tájban pontszerűen meghúzódó építmények.

Ezt, a fent részletezett struktúráltságot fenn kell tartani, vigyázni kell rá, hogy ne váljék a falu beépítése összefolyó masszává.

A központi falurészen bőven áll rendelkezésre építési lehetőség, a Szőlőhegy pedig egy kifejezett barnamezős projekt terület, ahol - ha nem is a házak, de - a beépítési rendszer megőrzésével ideális fekvésű lakóépületek hozhatók létre. Ugyanitt azonban a szalagtelkek felső részét beépítetlenül kell hagyni.

(balástya - mapio.net)

22 | Telepítés, utcakép

Nagykarácsony kialakult faluképehez a következő telepítési - azaz épület elhelyezési - jellegzetességek tartoznak.

- lakóházak oldalhatárra épülve,
- melléképítmények azonos oldalhatárra épülve, csökkenő nagyságú tömegekkel (ól, tároló) vagy/és
- melléképítmények a másik oldalhatárra épülve (tárolók)
- előkertek.

Ez egyben a magyar falu általános és mindannyiunk szívéhez, szépérzékéhez közel álló utcaképe is.

A hagyományos épülettípus az oromfalas, oldalhatárral párhuzamos gerincű nyereg-tetős épület. Igaz ez a Szőlőhegy régi építkezéseire és a központi falu háború utáni beépítésére is.

A telepítésből és az épületformából következik az a harmonikus, szép ritmusú utcakép, melyet máig megőrzött a falu a Szőlőhegyen és a Dózsa György utcában.

Az új építkezések vagy az átalakítások során ezeken a helyeken feltétlenül meg kell őrizni ezt a beépítési jelleget.

23 | Telepítés, utcakép

A klasszikusnak mondható telepítési és utcakép alakítási megoldáshoz képest az építkezési szokások új megoldásokat is hoztak, melyek szintén nem csak Nagykarcsony, hanem más magyar falvak településképében is megjelennek.

Az egyik ilyen épületformálás a hagyományos hosszúház kiegészítése oldalszárnnyal, L alakúvá, T alakúvá módosulása. Ezt a formát a helyiségek racionális szervezése indokoltta teszi, mert nem csak egymás után sorakozó szobákat, hanem egymás mellé kerülő, egymással több irányú kapcsolatban álló helyiségeket is létre lehet így hozni. Ugyanakkor az utcai homlokzatnál beljebb fekvő oldalszárnny nem változtatja meg az utcakép hagyományos alakítását.

Tipikus csoportot képeznek Nagykarcsonyban is a közel négyzet alaprajzú lakóházak, melyek eltérnek a hosszúkás téglalap alaprajzú hagyományos háztípustól. Függetlenül történeti kialakulásuktól és attól, hogy formaviláguk nem olyan karakteres, mint az oromzatos hosszúházé, mára ezek is a hagyományos faluképhez tartoznak. Településképünk védelme érdekében az az elsőrendű feladat, hogy a különféle háztípusok ne keveredjenek az utcaképben!

Oromfalas mellé oromfalas, sátor tetős mellé sátor tetős lakóház illik.

A melléképítmények lakóház mellé vagy lakóház mögé építésén kívül jó példa ezek telepítésére a keresztbe fordított gazdasági épület-szárnny is. Ilyenekre, kombinációjukra a Szőlőhegyről mutatunk szép megoldásokat.

24 | Tetők, magasság

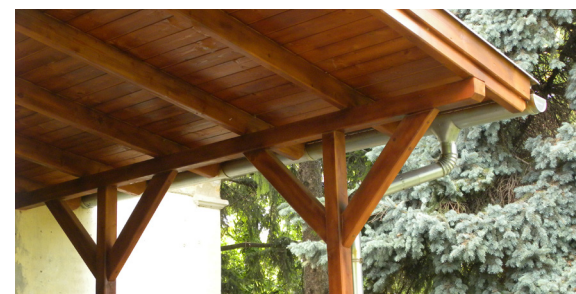
Az épületek tető-kialakítása alapvetően meghatározza arcukat. A magyar falu képét az éghajlat (hőteher), a rendelkezésre álló szerkezet (faanyag) által logikusan meghatározott 35-45 fok dőlésszöggel kialakított tetők uralkodnak.

Itt is alapvető követelményként várja el a település az építkezőktől az illeszkedést. Mediterrán vagy lapostetős épületek legfeljebb új parcellázású, lakópark jellegű területen képzelhetők el, de ebben az esetben sem javasolunk ilyen Nagykárocsonyban.

A tört vonalú tetők ma faluhelyen nem divatosak, de jó szívvvel ajánlhatók mintának a haladó hagyományok alkalmazásaként a háború után épült nagykarácsonyi lakóházak.

Itt említjük meg az épületmagasság kérdését is. A falu épületállománya - egy-két kivételtől eltekintve - olyan egyöntetűen földszintes, hogy szinte hangsúlyozni sem kell: a beépítések magasságát továbbra is a földszintes kialakításban akarjuk tartani. A bőven rendelkezésre álló terület, a telkek nagy mérete szükségtelessé teszi a nagyobb magasság alkalmazását.

A tetők fontos eleme az ereszképzés. Lényegesnek tartjuk, hogy ezeket is a jó, megépült minták követésével alakítsák ki az átalakítást, új építést végzők.

25 | Színek, nyílások

A falu hagyományos színvilága a földközeli színek skálája:

világos barna, drapp, tojásbéj, téglala
Ezekhez illik az erősebb terrakotta és a szürke, fehér.

A településképben ezeket az árnyalatokat szeretnénk viszontlátni.

Külterületen, a fenti színekben és a zöld, sárga árnyalatiban játszó tájban - a hagyományos gyakorlat szerint - a fehér szinte kötelező.

A hagyományokhoz illeszkedő nyílások:

- a tornácokhoz illeszkedő félköríves ablak, melyeket szépen újítanak fel mind a mai napig,
- a padlások páros szellőzőablaka, melyek sok helyen maradtak fenn napjainkig.

A sátor tetős házakon megszokott, de a nyeregtetős házakon éppúgy elterjedt fekvő téglalap formájú ablakforma mára szintén hagyományossá vált, bár a magyar falu páros álló téglalap formájú ablakaival szépségük nem vetekszik.

A faanyag tiszteletben tartására, igényes - mai - alkalmazására is jó példát mutatnak a díszített zsalutáblák.

A tornác a hagyományos építkezés - Magyarországon is jellemző - egyik legértékesebb megoldása. Az átmeneti tér védelmi, közlekedési, tárolási funkciója kiválóan használható a mindennapokban. A sätortetős épülettípus átmenetileg kiiktatta az építészeti eszköztárból, de ma már újra elterjedtek különféle modernizált változatai.

A nagykarácsonyi tornácok nagy része beüvegezésre került. Mind nyitott, mind üvegezett formája jól illeszkedik a helyi építési szokásokhoz.

Részben szép formáló, árnyékképző eleme a háznak, részben nagyon jól használható, ami az új építkezések (bővítések) esetében is látható az alsó fényképsoron.

Fontos az (általában) tornácos hosszúházak keresztirányú toldásának mérete. Sose legyen magasabb, inkább alacsonyabb, mint a hosszúház és tömegét húzzuk legalább hat méterrel az utcai homlokzattól hátrább. Mint ahogyan azt a mellékelt példák mutatják.

27 | Homlokzatképzés, anyaghasználat

Az előző építészeti vizsgálatokból és mintákból következően látható, hogy a hosszúházak oromfalas, tornácos homlokzatai és a sätortetős házak kontyolt tetős homlokzatai egyaránt részét képezik Nagykarcsony hagyományos beépítésének, melyek mintaként szolgálnak a jövő építkezéseikhez, átalakításaihoz.

Itt is felhívjuk a figyelmet, hogy az illeszkedés szabályát követve egyik típust se akarjuk a másik közé beeröltetni. Ugyanezt az elvet érvényesítsük az átalakítások során is.

Az anyagok tekintetében nem kell ilyen szigorú rendet tartani. A hagyományossá vált téglaburkolatú és vakolt homlokzatok jól megférnek egymás mellett, ha az épülettömegek, épületméretek hasonlítanak egymásra.

A faanyag használata természetesen szintén jól illeszkedik a falusi építkezéshez, mely ma már reneszánszát éli a kertvárosok és a középületek építészetében is. Nagykarcsonyban különösen a Szőlőhegyen ajánljuk a faoromzatok hagyományát fenntartani.

A formakedv sem idegen az építészettől, amire példa a falu egy-egy téglamotívummal ékesített lakóháza, de olyan is előfordul, hogy valaki önállóan lát hozzá környezetének átförmálásához.

Nagykarácsony épületein sok olyan finom részletképzést figyelhetünk meg, melyek méltán adnak ötleteket az építkezők, tervezők, a házukat, környezetüket felújítók számára.

Mind a nyerstégla, mind a fa kiválóan alkalmasak díszítésre, a fontos helyek - nyílások, párkányok - kiemelésére.

Az anyagok játékán kívül tipikus részlet a nagykarácsonyi házakon a félköríves tornácsolak és a két kis padlásablak.

29 | Kerítések

A Nagykarcsonyban megépült kerítések sok jó példát mutatnak az ezután építkezők számára.

Vannak nagyon egyszerűek és vannak kicsit összetettebb változatok is, de sehol sem látunk az ország egyes utcaképeit elrontó durva kerítés-műveket.

A hagyományos betonoszlopok közé helyezett drótháló vagy léckerítés a falu beépülésének első szakaszára jellemző.

A későbbiekben a faanyag változatos használata barátságos, a településképbbe jól illeszkedő megoldásokat hozott létre.

A kertek használata úgy alakul a faluban, ahogy más vidékeken is: a ház körüli tevékenységek színtere az állattartástól kezdve a sokféle tárolási funkcióon keresztül a fedett nyitott szabadtéri tevékenységekig.

Ennek építményei sokszor a faanyagra alapoznak, erre szép ácsszerkezetek adnak mintákat a településen.

A kutak adnak teret a díszítőkedvnek, gyakran helyeznek ide virágcserepeket a tulajdonosok.

Alapvető tanácsként azt adjuk a kertet használóknak, hogy a rendezettséget tartsák szem előtt, erre mutassanak példát amikor egy-egy új építményt elhelyeznek vagy átalakítanak a kertben.

31 | Utak, parkok

Nagykarácsony értékes zöldfelületeit egyrészt meg kell őriznünk, másrészt tovább kell fejleszteni, gazdagítani azokat.

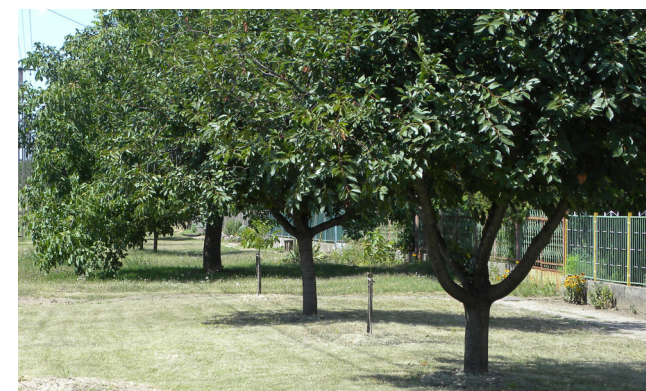
A Sóhordó út menti hársfásor különleges látványossága a kiegészítésekkel, a hiányok pótlásával még mostani állapotánál is szebb lesz.

A falu utcáin meglévő fasor kezdemények jó példával szolgálnak azok folytatására. A füves árkok környezetvédelmi és esztétikai szempontból is előnyös megoldások, a széles utcákon van rájuk hely és a fasorokkal kiegészítve szép utcaképet hoznak létre.

A választásra javasolt fafajták a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság listájában részletesen meg vannak határozva.

A parkok gondozása önkormányzati feladat, de mindannyiunk érdeke, hogy a közterületekhez csatlakozó kertek, különösen az olyan nagyméretűek, mint a magtár, a vadászház, az oktatási, művelődési intézmények szabad terei gondosan parkosítva legyenek, hiszen ezek egységes rendszert alkotnak a teljes település szintjén.

A közterületet gazdagító magánkezdeményezésekre jó példa a kapu előtti jelző táblából és kútgyűrűből alakított együttes.

Az arculati kézikönyvnek szólni kell a fenti címben jelzett, *épülettől* eltérő, *építmény*-nek nevezett köztéri tárgyokról is.

Sajátos építményfajta:
a közlekedési, hírközlési, közmű- és energiaellátási építmény (nem épület)

Egyéb műszaki berendezés:
az épületre szerelt műszaki eszköz.

Ezek elhelyezésével jelentősen befolyásoljuk a faluképet, tehát alaposan meg kell gondolni elhelyezésüket.

A buszváró és a vasúti megálló két véglet a faluban, nem csak elhelyezkedésében, hanem kiképzésében is. A buszváró, barátságos házikó a többi falusi ház között, az elhanyagolt vasúti megálló inkább filmdíszletre emlékeztet.

Nagy beruházás, mégis jól illeszkedik a tájba a nagykarácsonyi naplem park. Kicsik a tányérantennák és oszloptranszformátorok, mégis zavaróak egy-egy homlokzaton vagy a tájban éktelenkedve.

Elhelyezésük szabályozásával javítani lehet a faluképen.

33 | A gazdálkodás építményei

Nagykarácsony - mint mezőgazdálkodásáról, állattenyésztéséről neves település - gazdasági épületei különleges figyelmet érdemelnek.

A meglévő és időközben új épülettel is kiegészült gazdasági épületállomány tömör formavilágával, egyszínű fehér/szürke foltjaival mutat példát a nagykarácsonyi tájba való harmonikus illeszkedésre.

A magtár klasszikus hagyományú épületéből, a cselédházak szép tégladiszeiből építészeti meríthetnek kisebb léptékű épületek terveihez is. Másrészt a magtár épülete arra példa, hogy a kellően nagy szabad területen álló épület - lehetne akár milyen jelentős középület - elfogadható a lakóépületek közelében is.

Ezek a nagyméretű, manapság csarnok-épületnek nevezhető létesítmények a lakóépületek közvetlen közelében általában ormótlan hatást keltenének. Azonban külterületen illetve olyan körülhatárolt egységben, mint a faluközpont mellett lévő gazdasági telephely méltó képviselői a település múltjának.

Egyszerű és nemes vonalú formaviláguk mintául szolgálhat olyan távlati fejlesztések számára is, mint a Mikulás-kultúrát gazdagító tervezett létesítmények.

IMPRESSZUM

NAGYKARÁCSONY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Nagykarácsony honlapcíme: www.nagykaracsony.hu

Nagykarácsony email címe: polgarmesteri.hivatal@nagykaracsony.hu

Nagykarácsony postai címe: 2425 Nagykarácsony, Petőfi Sándor utca 27.

Telefon: +3625 507260

Polgármester: Müller Miklós

Készítette Nagykarácsony főépítésze: Városy Péter - pvarosy@gmail.com - +3620 4272745

az alábbi fotók kivételével:

1 - magtár - By KovacsDaniel - A feltöltő saját munkája, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16256437>

2 - vadásház - <http://www.karacsonyvt.eoldal.hu/fenykepek/kepeink/kepeink/>

3 - címer - By KovacsDaniel - A feltöltő saját munkája, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16256433>

4 - mikulásház - foto.notesz.com

5 - vadásház - By KovacsDaniel - A feltöltő saját munkája, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16256436>

6 - lakóház - By KovacsDaniel - A feltöltő saját munkája, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16256435>

Felhasznált irodalom:

¹Dr. Hetényi István: Nagykarácsony története (1992) - 12-13.o. ² 17.o. ³ 22.o. ⁴ 24.o.

Sándor András: Híradás a pusztáról (1951)

Helyi adatközlők:

Müller Miklós, Papp László, Szabó Attila,

Az album a Lechner Tudásközpont és a Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága támogatásával, segédanyagainak felhasználásával készült.

Nagykarácsony, 2017. december

Nagykarácsony Településképi Arculati Kézikönyve | 2017.12.